Skyrium paminėtinas vyro kapas Nr. 24, kur buvo daug įkapių (pav. 6 : 1,3—6). Mirusysis palaidotas ant dešiniojo šono veidu į pietus. Išilgai kapą priešais mirusiojo veidą buvo padėtas minėtas geležinis 1,1 m ilgio kalavijas dviašmene geležte; jo rankena turi tik žemutinį skersinį ir užbaigta masyvia plokščia apskrita galvute. Virš kalavijo buvo padėtas geležinis plačiaašmenis kirvis. Mirusiojo juosmens ir kairiojo dubens srityje gulėjo didelė geležies rūdžių krūva, kurią išpreparavus paaiškėjo, kad čia būta visa eilė geležinių, labai sunykusių ir savo tarpe sulipusių daiktų: trikampiai ir T raidės formos diržo apkaustai, masyvi diržo sagtis, peilis, skiltuvas, grandis ir nedidelė žalvarinė sagtis. Atrodo, kad čia buvo įdėtas susuktas platus, apie 5 cm pločio, geležimi ir žalvariu kaustytas diržas, prie kurio buvo prisegti peilis ir skiltuvas. Tai pats seniausias kapas, pagal įkapes, ypač, kalaviją datuojamas XV a. pradžia. Pagrindinė ištirtų kapų dalis yra skiriama XVI a., ir aukščiausiai, jau be įkapių, aptikti kapai datuojami XVII a. pirmąja puse.

Tuo būdu 1969 m. buvo aptiktas ir dalinai ištirtas iki šiol nežinotas vėlyvas kapinynas. Jo mokslinė vertė yra ta, kad kai kurie radiniai, kaip, pavyzdžiui, kalavijas ir kirviai, leidžia nustatyti senųjų lietuvių ginkluotės raidą, juo labiau, kad kalavijas yra labai retas radinys to meto archeologiniuose paminkluose. Be to, šis paminklas kaip ir kiti vėlyvieji kapinynai papildo rašytinius šaltinius apie senovės lietuvių tikėjimą. Jis ryškiai rodo, kaip ilgai buvo gyvos pagonybės tradicijos, įvedus krikščionybę Lietuvoje. Kapinyną vertėtų ištirti, nors šiuo metu likusiai jo daliai negręsia tolesnis ardymas.

1968 IR 1969 METŲ ŽVALGOMOSIOS ARCHEOLOGINĖS EKSPEDICIJOS

ADOLFAS TAUTAVIČIUS

Šalia archeologinių paminklų kasinėjimų buvo renkami duomenys apie šiuos paminklus, jų būklę. Tuo reikalu Lietuvos TSR Mokslų akademijos Istorijos institutas 1968 ir 1969 m. organizavo žvalgomąsias ekspedicijas į mažiausiai tyrinėtą šiaurinę Lietuvos TSR dalį.

1968 m. gegužės—birželio mėn. buvo renkami duomenys apie Joniškio, Kėdainių, Pakruojo, Panevėžio, Pasvalio, Radviliškio ir Šiaulių rajonų archeologinius paminklus. Apžiūrėta 18 piliakalnių, 2 įtvirtintos dvarvietės, 2 gyvenvietės, 57 senkapiai, 5 pilkapynai, 48 istoriniai-apeiginiai akmenys ir apie 30 kitų įvairių paminklų.

1969 m. toliau į rytus — Biržų, Kupiškio, Anykščių bei rytinėje Panevėžio ir Pasvalio rajonų dalyje buvo surinkti duomenys apie 31 piliakalnį, 23 buvusius ar iš dalies išlikusius pilkapynus, 22 istorinius-apeiginius akmenis bei kitus įvairius paminklus.

Šiauriniuose Lietuvos TSR rajonuose ypač maža piliakalnių, o dalis jų sunaikinta arba kasant žvyrą (Ramulėnai, Šiaulių raj.), arba ariant laukus (Bakšėnai, Kupiškio raj., Žiobai, Biržų raj.). Todėl dabar Biržų rajone jau nebėra nė vieno geriau išlikusio piliakalnio. Joniškio rajone yra tik pora piliakalnių Žagarėje, o ir iš jų vienas sunaikintas kapinių. Pasvalio rajone yra vos 3 piliakalniai.

Labai mažai išliko ir pilkapių. Daugumą jų sunaikino plūgas, o dalį ir mėgėjiški kasinėjimai. Be plačiau žinomų Berčiūnų, Panevėžio raj., ir Raginėnų, Radviliškio raj., pilkapių yra išlikusi tik viena kita pilkapių grupelė ar jų liekanos. Nemaža suardyta ir senųjų kapinynų.

Šiauriniuose rajonuose, ypač Panevėžio, Pakruojo ir Radviliškio buvo labai daug istorinių-apeiginių akmenų. Ypač čia gausu akmenų su dubenimis. Šiuose rajonuose yra beveik pusė respublikoje žinomų tokių akmenų. Tačiau ir jų dalis laikas nuo laiko sunaikinama, valant laukus nuo akmenų.

Patikrinta archeologinių paminklų būklė liudija, kad šių paminklų apsaugos klausimas ir toliau lieka pirmaeilės svarbos klausimu archeologams ir kraštotyrininkams.

Ekspedicijų metu susipažinta ir su žvalgytų rajonų mokyklų ir apylinkių tarybų muziejinės medžiagos rinkiniais. Iš keletos mokyklų gauta vertingų retesnių archeologinių radinių, kurie perduoti Lietuvos TSR Istorijos-etnografijos muziejui.

Iš tokių radinių paminėtinas akmeninis gyvatgalvis kaplys, gautas iš Vadoklių vidurinės mokyklos.

Iš mokytojos pensininkės M. Kielaitės Ramygaloje gauta, apie 1963 m. kolūkiui kasant žvyrą, sunaikintų Gobulų pilkapių ar senkapio III—IV a. žalvariniai papuošalai (dvi šaukštinės antkalės, keletas juostinių apyrankių, pora lankinių segių lenkta kojele ir kt.).

Iš Rudiškių aštuonmetės mokyklos, Joniškio raj, gauta apie 30 geležinių ir žalvarinių IV—VIII a. dirbinių, surinktų ariamame Rudiškių senkapyje. Tai geležiniai įmoviniai kirviai, ietigaliai peiliai, piautuvai, žalvarinės apyrankės ir kiti papuošalai. Atskirai tenka paminėti čia rastą žalvarinę kiauraraštę segę, puoštą raudona emale. Tai pirma tokia Lietuvos TSR teritorijoje rasta ir į muziejų patekusi segė. Ji būdinga IV—V a.

Iš Joniškio II vidurinės mokyklos gautas spiralinių sidabro lydinių lobis. Jis rastas apie 1960 m. Joniškio apylinkėje. Tikslesnių žinių apie radinio vietą ir aplinkybes nepavyko gauti. Mokykloje buvo išlikę 5 lydiniai. Trys iš jų susukti į nedideles spirales, o du bandyta ištiesti. Ištiesiant jie deformuoti, o vienas perlūžęs. Perlaužtasis lydinys papuoštas įmuštais „V" formos ženkliukais, kurie protarpiais sudaro zigzaginę liniją. Lydinių svoris gana įvairus (101,79 g, 101,94 g, 101,94 g, 102,32 g ir 112,66 g), nors daugumas sveria apie 102 g. Šis lobis dar kartą patvirtina, kad XI—XII a. Dauguvos prekybos kelias buvo svarbus ir šiaurinėms Lietuvos TSR teritorijos sritims. Tai jau trečias spiralinių lydinių lobis šiaurinėje-šiaurės vakarinėje Lietuvos dalyje.